

UTAVR ORATIO
 fuerunt, ea non habeam, quæ ipse præstare pos-
 sim: præsertim, cum illa amissa recuperarim,
 virtutem, & fidem nunquam amiserim.

PRO T. ANNIO MI-
 LONE,

ORATIO.

ET si vereor, Iudices, ne turpe sit, pro for-
 tissimo viro dicere incipientem, timere:
 minimèque deceat, cum T. Annio Mi-
 lo ipse magis de Reipublicæ salute, quam de
 sua perturbetur, me ad eius causam parem ani-
 mi magnitudinem afferre non posse: tamen
 hæc novi iudicij nova forma terret oculos, qui
 quoquinque inciderint, veterem consuetudi-
 nem fori, & pristinum morem iudiciorum mi-
 nimè vident: non enim coronâ concessus vester
 cinctus est, ut solebat: non usitatâ frequentia
 stipati sumus: nam illa præsidia, quæ pro templis
 omnibus cernitis, etsi contra vim collocata
 sunt, afferunt tamen oratori horroris aliquid,
 ut in foro, & in iudicio, quamquam præsidia
 salutaribus, & necessarijs septi sumus, tamen
 ne non timere quidem sine aliquo timore pos-
 simus; quæ si opposita Miloni putarem, cede-
 rem

rem tempori, Iudices, nec inter tantam vim
 armorum existimarem oratori locum esse. Sed
 me recreat, & reficit Cn. Pompeij sapientissimi,
 & iustissimi viri consilium: qui profectò nec ius-
 titiæ suæ putaret esse, quæ reum sententijs iudi-
 cum tradidisset, eundem telis militum dedere: nec
 sapientiæ, temeritatem multitudinis authorita-
 re publica armare. Quamobrem illa arma, cen-
 turiones, cohortes, non periculum nobis, sed
 præsidium denuntiant: neque solum ut quieto,
 sed etiam ut magno animo simus, hortantur:
 neque auxilium modò defensionis mee, verum
 etiam silentium pollicentur. Reliqua verò mul-
 tudo quæ quidem est civium, tota nostra est:
 neque eorum quisquam, quos undique in-
 tuentes ex hoc ipso loco, cernitis, unde aliqua
 pars fori aspicitur potest, & huius exitum iudi-
 cii expectantes non cum virtuti Milonis favet,
 tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis
 hodierno die decertari putat. Unum genus est
 adversum, infestumque nobis, eorum, quos P.
 Clodij furor rapinis, & incendijs, & omnibus
 exitijs publicis pavit: qui hesternâ etiam con-
 cione incitati sunt, ut vobis voce præirent, quid
 iudicaretis: quorum clamor, si quis fortè fue-
 rit, admonere vos debèbit, ut cum civem reti-
 neatis, qui semper genus illud hominum cla-
 morefque maximos pro vestra salute neglexit.

Quamobrem, adeste animis, Iudices, & timorem, si quem habetis, deponite. Nam si unquam de bonis, & fortibus viris, si unquam de benemeritis civibus potestas vobis iudicandi fuit; si denique unquam locus amplissimi morum ordinum delectis viris datus est, ubi sua studia erga fortes, & bonos cives, quæ vultu, & verbis sæpe significassent, re, & sententijs declararent hoc profecto tempore eam potestatem omnem vos habetis, ut statuat, utrum nos, qui semper vestræ authoritati dediti fuimus semper miseri luceamus: an diu vexati à perditissimis civibus, aliquando per vos, ac vestram fidem, virtutem, sapientiam que recceamur. Quid enim nobis duobus, Iudices, laboriosus? Quid magis sollicitum, magis exercitum, dici, aut fingi potest? Qui sæpe amplissimorum præmiorum ad Remp. adducti, metu crudelissimorum exitiorum carere non possumus. Et quidem ceteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper putavi Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra improbos senserat: in iudicio verò, & in eo concilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri iudicarent, nunquam existimavi, spem ullam esse habituros Milonis amicos, ad eius non salutem modò extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros in-

fringendam. Quamquam in hac causa Iudices, T. Annij Tribunatu, rebus omnibus pro salute Reipub. gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni à Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis, multa propter præclara in Remp. merita condonetis: nec postulaturi, ut si mors P. Clodij salus vestra fuerit, id circò eam virtuti Milonis potius, quàm Populi Rom. felicitati assignetis: sed si illius insidiæ clariores hac luce fuerint, tum denique obsecrabo, obtestaborque vos, Iudices, si cætera amissimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorù audacia, telis que vitam ut impunè liceat defendere. Sed anrequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in senatu ab inimicis sæpe iactata sunt, & in concione ab improbis, etiam paulò ante ab accusatoribus, ut omni errore sublato, rem planè, quæ venit in iudicium, videre possitis. Negant intueri lucem fas esse ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen Populi Rom. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur. An est quisquam, qui hoc igno-

ignoret, cum de homine occiso quærat, aut negari solere omnino esse factum, aut rectè, ac iure factum esse defendi? Nisi verò existimatis dementem P. Africanum fuisse, qui cum à C. Carbone tribuno plebis in concione seditiosè interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte sentiret, respondit, iure cesum videri. Neque enim posset, aut Hala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me Consule Senatus, non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. Itaque hoc, Iudices, non sine causa fictis tabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris ulescendi causâ matrem necavisset, variatis hominum sententijs, non solum humanâ, sed etiam deâ sapientissimâ sententiâ liberatum. Quod si duodecim tabulæ nocturnum fuerem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impunè voluerunt: quis est, qui quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est ullum iure hominis necandi, quæ multa sunt, certè illud est non modo iustum, verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi Tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus eius Imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim

affe-

afferebat: facere enim probus adolescens periculose, quàm perpeti turpiter maluit. Atque hunc ille vir summus scelere solum periculo liberavit. Insidiatori verò, & latroni quæ potest afferri iniusta nex? Quid comitatus nostri? Quid gladii volunt? Quos havere certè non licet, si uti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, Iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus; ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela, aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honestaratio esset expediendæ salutis: silent enim leges inter arma, nec se expectari iubent, cum ei, qui expectare velit, antè iniusta pœna luenda sit, quàm iusta reperenda. Et si persapienter, & quondam modo tacitè dat ipsa lex potestatem defendendi: quæ non modo hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causâ, vetat: cum causâ, non telum quereretur, qui sui defendendi causâ telo esset usus, non hominis occidendi causâ habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in causâ, Iudices, non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam; sed id meminertis, quòd oblivisci non potestis insidiatorem iure interfici posse. Sequitur illud, quòd à

Mi-

Milonis inimicis sapissimè dicitur, cedere, qua
 P. Clodius occisus est, Senatam iudicasse con-
 tra Rempublicam esse factam. Illud verò Sena-
 tus, non suis sententijs solum, sed etiam studijs
 comprobavit. Quoties enim est illa causa à no-
 bis acta in senatu? Quibus assentionibus uni-
 versi ordinis? Qam nec tacitis, nec occultis?
 Quando enim frequentissimo senatu quatuor,
 ad summum quinque sunt inventi, qui Milonis
 causam non probarent? Declarant huius am-
 busti Tribuni plebis ille inter motuæ conciones,
 quibus quotidie meam potètiã invidiosè cri-
 minabatur; cum diceret, senatum non quod
 sentiret, sed quod ego vellem, discernere. Quæ
 quidem si potentia est appellanda potius quam
 propter magna in Remp. merita, mediocris in
 bonis causis autoritas, aut propter officios la-
 bores meos nonnulla apud bonos gratia; appel-
 letur ita sanè, dummodo ea nos utamur pro
 salute bonorum contra amentiam perditorum.
 Hanc verò quæstionem, & si non est iniqua,
 nunquam tamen senatus constituendam puta-
 vit: erant enim leges, erant quæstiones, vel de
 cæde, vel de vi: nec tantum mœrorem, ac luc-
 tum senatui mors P. Clodij afferebat, ut nova
 quæstio constituerentur. Cuius enim senatui
 de illo incesto strupo iudicium decernendi po-
 testas esset erepta, de eius interitu quis potest
 cre-

credere senatum iudicium novum custodien-
 dum putasse? Curigitur incendium curiæ, op-
 pugnationem ædium M. Lepidi, eadem hanc
 ipsam contra Rempublicam senatus factam ef-
 se decrevit? Quia nulla vis unquam est in libera
 civitate suscepta inter cives non contra Remp.
 Non enim est ulladefensio contra vim unquam
 optanda, sed nonnunquam est necessaria: nisi
 verò, aut ille dies, in quo Tib. Grachus est cæ-
 sus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturni-
 ni oppressa sunt, etiam si de Rep. Rempublicam
 tamen non vulnerarunt. Itaque ego ipse decre-
 vi, cum eadem in Appia factam esse constaret,
 non eum, qui se defendisset, contra Remp. fecit:
 sed cum in esset in re vis, & insidiæ, crimè iudi-
 cio reservavi, rem notavi. Quod si per furiosum
 illum Tribunum senatui, quod sentiebat, perfici-
 cere licuisset, novam quæstionem nunc nullam
 haberemus: decernebat enim, ut veteribus le-
 gibus tantummodò extra ordinem quæreretur:
 divisã sententia est postulante nescio, quo nihil
 enim necesse est omnium flagitia proferre: sic
 reliqua autoritas senatus impia intercessione
 sublata est. At enim Cn. Pompeius rogatione
 sua, & de re, & de causa iudicavit: tulit enim
 de cæde, quæ in Appia via facta esset, in qua P.
 Clodius occisus fuit: quid ergo tulit? Nempe
 ut quæreretur: quid porro quærendum est? Fac-
 tum

tum nescit? At constat: à quo? At patet: videtur etiam, in confessione facti, iuris tamen defensionem suscipi posse: quòd nisi vidisset, posse absolvi eum, qui fateretur, cum videret nos fateri, neque quæri unquam iussisset, nec vobis tam salutarem hanc in iudicando literam, quàm illam tristem dedisset. Mihi verò Cn. Pompeius non modò nihil grævius contra Milonem iudicasse, sed etiam statuisse videtur, quid vos in iudicando spectare oporteret: nam qui non poenam confessioni, sed defensionem dedit, is causam interitis querendam, non interitum putavit. Iam illud dicit ipse profecto, quòd sua sponte fecit, P. ne Clodio tribuendum putet, an temporè? Domi suæ nobilissimus vir, Senatus propugnator, atque illis quidem temporibus pene patronus, avunculus huius nostri iudicis fortissimè viri, Catonis tribunus plebis M. Drusus occisus est: nihil de eius morte populus consultus nulla, quæstio decreta à Senatu est. Quantum luctum in hac urbe fuisse, à nostris patribus accepimus, cum P. Africano domi suæ quiescenti illa nocturna vis esset illata? Quis tùm non gemuit? Quis non arsit dolore? Quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, eius ne necessariam quidem expectam esse mortem? Num igitur ulla quæstio de Africani morte lata est? Certè nulla. Quid ita? Quia non alio faci-

facinore clari homines, alio obscuri necantur. Interfit inter vitæ dignitatem summorum, atque infimorum: mors quidem illata per scelus, iisdem poenis teneatur, & legibus. Nisi forte magis erit parricida, si quis consularem patrem, quàm si quis humilem necaverit: aut eo mors atrocior erit P. Clodii, quòd is in monumentis maiorum suorum fit interfectus: hoc enim sepe ab istis dicitur: per inde quasi Appius ille cæcus viam munierit, non qua populus uteretur, sed ubi impunè sui posteri latrocinaerentur. Itaque in eadem ista Appia via cum ornatissimum Equitem Roman. M. papirum occidisset, non fuit illud facinus puniendum, homo enim nobilis in suis monumentis Equitem Roman. occiderat. Nunc eiusdem Appiæ nomen quantas tragedias excitat? Quæ cruentata antea cæde honesti, atque innocentis viri fitebatur, eadem nunc crebrò usurpatur, postea quàm latronis, & parricide sanguine imbuta est. Sed quid ego illa commemoro? Comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat: extorta est consenti sica de manibus: caruit foro postea Pompeius, caruit Senatu, caruit publico: ianua se, ac parietibus, non iure legum, iudiciorumque textit. Num quæ rogatio lata? Num quæ nova quæstio decreta est? Atque si res, si tem-

pus ullum dignum fuit, certè hæc in illa causa summa omnia fuerunt: insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso Senatûs; ei viro autem mors parabatur, cuius in vita nitebatur salus civitatis: eo porro Reipub. tempore, quo si unus ille occidisset, non hæc solum civitas sed gentes omnes concidissent: nisi fortè, quia perfecta res non est, non fuit punièda, perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur: minus dolendum fuit re non perfecta; sed punièdum certè nihilominus. Quoties ipse, Iudices, ex P. Clodij telis, & ex cruentis eius manibus effugit? Ex quibus si me non mea, vel Reip. fortuna servasset, quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmetipsos, cum P. Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: P. Clodij mortem æquo animo nemo forte potest: luget Senatus, micet equitæ ordo, tota civitas confecta senio est: quallent municipia, afflictantur coloniæ, agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam manufactum civem desiderant. Non fuit ea causa, Iudices, non fui, cur sibi censeret Pompeius quæstionem ferendam: sed homo sapiens, & alta quadam mente præditus, multa vidit: fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium lætitia, si etiam ipse gauderet, timuit, ne videretur infir-

mior

mior fides reconciliatæ gratiæ: multa etiam alia vidit, sed illud maxime: quamvis atrociter ipse tulisset, vos tamen fortiter iudicaturos. Itaque delegit è florentissimis ordinibus ipsa lumina: neque verò, quòd nonnulli dicunt, secrevit in ducibus legendis amicos meos; neque enim hoc cogitavit vir iustissimus, neque in bonis viris legendis id assequi potuisset, etiam si cupisset; non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ latè patere non possunt, propterea quòd consuetudines victus non possunt esse cum multis; sed si quid possumus, ex eo possumus, quòd Resp. nos coniunxit cum multis; ex quibus ille cum optimos viros legeret, idque maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. Quòd verò te, Cn. Domiti, huic quæstioni præesse maxime voluit, nihil quæsit aliud, nisi iustitiam, gravitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consulari necesse esset: credo, quòd Principum munus esse ducebat, resistere, & levitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex consularibus te creavit potissimum; dederas enim, quam contemneres populares insanis, iam ab adolescentia documenta maxima. Quamobrem, Iudices, aliquando ad causam, crimenque venimus, si neque omnis confessio facti est inusitata, neque de causa quidquam nostra aliter, ac nos

velle-

vellemus, à Senatu iudicatum est; & lator ipse legis, cum esset controversia nulla facti, iuris tamen disceptationem esse voluit; & electi Iudices, & illi prepositus questioni, qui hæc iustè, sapienterque disceptet, reliquum est, Iudices, ut nihil iam aliud quærere debeatis, nisi uter utri insidias fecerit: quod quo facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breviter expono, quæso, diligenter attendite. P. Clodius cum statuisset omni scelere in Prætura vexare Remp. videretque ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses Præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut ceteri, sed & L. Paulum collegam effugere vellet singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam Rempub. quæteret: subito reliquit annum suum, seque in annum proximum transfuit, non religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad Præturam gerendam, hoc est, ad evertendam Rempublicam plenum annum, atque integrum: occurrebat, mancam, ac debilem Præturam suam futuram Consule Milone: eum porro summo contentu Popul. Rom. Consule: n fieri videbat: contulit se ad eius competitorès: sed ita, totam ut petitionem ipse solus etiam invitis illis gubernaret: tota ut comitia suis, ut dictabat, humeris sustineret, convocabat tribus, se inter-

pone-

ponebat, coloniam novam; delectum perditissimorum scribebat civium: quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies convalescebat: ubi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum inimicissimum suum, certissimum Consulem, idque intellexit, non solum sermonibus, sed etiam suffragijs Popul. Rom. sepe esse declaratum, palàm agere cepit, & aperte dicere, occidendum Milonem, Servos agrestes, & barbaros, quibus silvas publicas deppopulatus erat, Hetruriamque vexarat, ex Apeninno deduxerat, quos videbatis: res erat minime obscura: etenim palàm dicitabat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse: significavit hoc sepe in senatu, dixit in concione: qui etiam Favonio fortissimo viro quærenti ex eo, qua spe fueret Milone vivo, respondit triduo illum; ad summum quadriduo periturum, quam vocem citus ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit. Interim cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solemne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Kalend. Febr. Miloni esse Lanuvium ad Flaminem prædendum, quod erat dictator Lanuvij Milo: Româ subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua eius fu-

K 2

105

ror desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinquere: quam, nisi obire facinoris locum, tempusque voluisset, nunquam reliquisset. Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domum venit: calceos, & vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum iam Clodius (si quidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset: obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat, sine uxore, quod numquam ferè: cum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorumque comitatu: fit obviam Clodio, ante fundum eius horâ ferè undecimâ, aut non multò secus; statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore imperum: adversi rhedarium occidunt: cum autem hic de rheda, reiectâ penulâ, desiluisset, seque acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladijs eductis partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur: partim, quod hunc iam interfecitum putarent, cedere incipiunt eius servos, qui post erant; ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & praesentes fuerunt, partim occisi sunt,

sunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent: fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causa, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque praesente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset. Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt, Iudices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Nihil dico quid Respublica consecuta sit: nihil, quid vos: nihil, quid omnes boni: nihil sanè id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin unâ Reipub. vosque servaret. Si id iure non posset, nihil habeo quod defendam: sin hoc, & ratio doctis, necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit; ut omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à vita sua propularent; non potestis hoc facinus improbum iudicare, quin simul iudicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententijs esse pereundum: quod si ita putasset, certè oprabilius Miloni fuit dare iugulum P. Clodio non semel ab illo, neque tum primùm petitum, quàm iugulari à vobis, quia se illi non iugulandum tradidisset. Sin hoc nemo vestrum ita sentit; illud iam in iudicium

venit, non occisus ne sit, quod fatemur: sed iure, an iniuria; quod multis antea in causis iam quaesitum est. Insidias factas esse constat: & id est, quod senatus contra Rempub. factum esse, iudicavit: ab utro facte sint incertum est: de hoc igitur latum est, ut quaeretur. Ita, & senatus rem, non hominem noravit, & Pompeius de iure, non de facto questionem tulit. Numquid igitur aliud in iudicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? Profecto nihil, si hic illi, ut ne sit impune: si ille huic, tum nos scelere solvamur, Quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte positam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Casianum, CUI BONO FUERIT, in his personis valeat: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequabatur, non modo ut Praetor esset non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam ut his Consulibus Praetor esset, quibus si non adiuvantibus, at conniventibus certe sperasset, se posse Remp. eludere in illis suis cogitatis furoribus: cuius ille conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, si cuperent, reprimere possent; cum tantum beneficium ei se debere arbitrentur: & si vel-

si vellent, fortasse vix possunt frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam vecultate audaciam. An vero Iudices, vos soli ignoratis? Vos hospites in hac urbe versaminis? Vestre peregrinantur aures? Neq̄ in hoc pervagato civitatis sermone versantur, quas illa leges (si leges nominandae sunt ac non faces urbis, & peltes Reip.) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inulturus. Exhibe, quaeso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo, & ex medijs armis, turbaque nocturna, tamquam Palladium sustulisse, ut praeclearum inde munus, atque instrumentum Tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio Tribunatum generet, deserte posses. Et aspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. Movet me quippe lumen curiae. Quid? Tu me iratum, Sexte, putas tibi, cuius tu inimicissimum multo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis meae postulare? Tu P. Clodij eruentum cadaver eiecisti domo, tu in publicum proiecisti: tu spoliatum imaginibus, exequijs, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti: quam rem etsi necessario fecisti; tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam laudare non possum, irasci cer-

re non debeo P. Clodij Preturam non sine maximo rerum novatum motu proponi solitam esse videbatis; nisi esset is Cōsul, qui eam auderet, posset que confringere. Eum Milonem esse, cum sentiret univērsus Populus Rom. quis dubitavit suffragio suo se metu, periculo Remp. liberare? At non P. Clodio mortuo, usitatis iam rebus obtinendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam; singularis illa huic uni concessa gloria, quæ quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, iam morte Clodij cecidit: vos adepti estis, ne quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, suffragationem Consulatus, frontem perennem gloriæ suæ perdidit. Itaque Milonis Consulatus, qui vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari cepit est. Non modò igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodij mors Miloni. At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor iniuriæ, punitor doloris sui: quid si hæc, non dico maiora fuerunt in Clodio, quàm in Milone; sed in illo maxima, nulla in hoc? Quid vultis amplius? Quid enim odisset Clodium Milo, segetem, ac materiam suæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat, qui odisset primùm defensorem salutis meæ, deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum; postremò etiam accusatorem su-

suum: reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit: quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? Quantum odium ipsius & in homine iniusto, quàm etiam iniustum esse? Reliquum est, ut iam illum natura ipsius, consuetudoque defendat; hunc autem hæc eadem coarguant: nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo iudices? Cùm mœrentibus vobis urbe celsi, non servos, non arma, non vim intentavit? Quæ fuisset igitur causa restituendi mei, nisi fuisset iniusta ei sciendi? Diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat: actionem perduellionis intenderat, & mihi, Iudices, in causa, aut vestra mala, aut mea nec præclarissima, etiam iudicium timendum fuit? Servorum, egentium civium, & facinorosorum armis meos, cives meis consilijs, periculisque servatos pro me obijci nolui, vidi enim, vidi hunc ipsum Q. Hortensium lumen, & ornamentum Reipub. penè interfici servorum manu, cùm mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator vir optimus, cum hoc, cùm esset unà, ita est mulctatus, ut vitam amiserit. Itaque quando illius postea sic illa, quàm à Catilina acceperat, conquievit? Hæc intentata nobis est: huic ego vos obijci pro me non sum passus, hæc infidiatæ Pompeio est: hæc istam Apiam viam monumentum sui nominis, nece Papij cruentavit: hæc

eadem longo intervallo conversa rursus est in me: nuper quidem, ut scitis, me ad regiam penè confecit. Quid simile Milonis? Cuius vis omnis hæc semper fuit, ne P. Clodius cum in iudicium detrahi non posset, vi oppressam civitatem teneret: quem si interficere voluisset, quantæ quoties occasiones, quam præclaræ fuerunt? Potuitne, cum domum, ac deos penates suos, illo oppugante, defenderet, iure se ulcisci? Potuitne, cive egregio, & viro fortissimo, P. Sextio collega suo vulnerato? Potuitne, Fabricio viro optimo cum de reitu meo legem ferret, pulso, crudelissima in foro eade facta? Potuitne L. Cæcilij, iustissimi, fortissimique Prætoris, oppugnata domo? Potuitne illo die, cum est lata lex de me? Cum totius Italiæ concursus, quæ mea salus concitaret, facti illius gloriam libens agnovisset, ut, etiamsi id Milo fecisset, cuncta civitas eam laudem pro sua vendicaret? Atqui erat id temporis clarissimus, & fortissimus Consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator Senatus, defensor vestræ voluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis meæ: septem Prætores, octo Tribuni pleb. illius adversarii, defensores mei: Cn. Pompeius auctor, & dux mei reditus, illius hostis: cuius sententiam Senatus omnis de salute mea gravissimam, & ornatissimam

fecu-

secutus est: qui Populum Roman. cohortatus est: qui, cum de me decretum Capuæ fecisset, ipse cunctæ Italiæ cupienti, & cuius fidem imploranti signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent; omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quæ qui tum interemisisset, non de inopinitate eius, sed de præmijs cogitaretur. Tamen se Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim numquam vocavit? Quid privato Milone, & reo ad Populum accusante P. Clodio cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus est, quæ tum non modò occasio, sed etiam causa opprimenda fuit? Nuper verò cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamque adolescens nobilissimus Reipub. partem fortissime suscepisset: atque illam belluam iudicij laqueos declinantem tum irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, dii immortales, fuit? Cum se ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset, magnum Miloni fuit conficere illam pestem nullâ suâ invidiâ, Antonij verò maximâ gloriâ? Quid? Comitibus in campo quoties potestas fuit? Cum ille vi in septa irruisset, gladios distringendos, lapides iaciendos curasset, deinde subito vultu Milonis perterritus fugeret ad Tiberim, vos, & omnes boni vota faceretis, ut Miloni

loni uti virtute sua liberer? Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliorum querela? Quem iure, quem loco, quæ tempore, quem impunè non est ausus, hunc iniuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non duxit occidere? Præsertim, Iudices, cum honoris amplissimi contentio, & dies Comitiorum subesset: quo quidem tempore (scio enim quàm timida sit ambitio, quantaque, & quàm sollicita cupiditas Consulatus) omnia non modò, quæ reprehendi palàm; sed etiam, quæ obscurè cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium, atq̃ oculos intuemur; nihil enim est tam molle, tam temerum, tam aut fragile, aut flexible, quàm voluntas erga nos, sensusque civium, qui non modò improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in rectè factis sepe fastidiunt. Hunc diem igitur campi speratum, atque exoptatum sibi proponens Milonem, cruentis manibus scelus, & facinus præferens, & confitens, ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat? Quàm hoc non credibile in hoc? Quàm idem in Clodio non duxitandum, qui se interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? Quod caput audacia est, Iudices, quis ignorat, maximam illecebram esse pecandi impunitatis spem? In utro igitur hæc fuit? In Milone, qui etiam

etiã nunc reus est facti, aut præclari, aut certè necessarij; an in Clodio, qui ita iudiciam poenamque contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut, per naturam fas esset, aut per leges liceret? Sed quid ergo argumentor? Quid plura disputo? Te Q. Petilli, appello optimum, & fortissimum civem: te M. Cato testor, quos mihi divina quædam fors dedit iudices: vos ex M. Favonio audistis Clodium sibi dixisse, & audistis vivo Clodio petiturum Milonem triduo: post diem tertium gestas res est, quam dixerat: eum ille non dubitaret, aperire quid cogitaret, vos potestis dubitare, quid fecerit? Quem admodum igitur cum dies non secesserit? Dixi equidem modò: Dictatoris Lanuvini stata sacrificia nosse, negotij nihil erat: vidi necesse esse Miloni proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die: itaque ante venit; at quo die? Quo, ut antè dixi, insanissima concio ab ipsius mercenario Tribuno plebis est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus appropieret, nunquam reliquisset. Ergo illi ne causa quidem itineris etiam causa manendi, Miloni nulla facultas manendi, exeundi non causa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid, si ut ille scivit Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? Primum quæro, qui sci-

scire potuerit? Quod vos idem in Clodio quaerere non potestis: ut enim neminem alium, nisi T. patinam familiarissimum suum rogasset, scire potuit illo ipso die Lanuvij à Dictatore Milone prodi flammam necesse esse: sed erant permulti alij, ex quibus id facillimè scire possent: omnes scilicet Lanuvini: Milo de Clodij reditu unde quasivit? Quæsierit sanè. Videte, quid vobis largiar, servum etiam, ut Arius meus amicus dixit, corruerit. Legite testimonia testium vestrorum: dixit C. Casinius, cognomento Schola, Interamnensis familiaris meus, & idem comes P. Clodij, cuius iam pridem testimonio Clodius eadem horà Interamnens fuerat, & Romæ P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse: sed subito ei esse nunciatum, Cyrum architectum esse mortuum, itaque Romanè repente constituisse proficisci, dixit hoc comes item P. Clodij, C. Clodius. Videte, Iudices, quantæ res his testimoniis sint confectæ. Primum certè liberatur Milo non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obvius futurus omnino non erat, deinde (non enim video, cur non meum agam negotium) scitis, Iudices, fuisse qui in hac rogatione suadenda dicerent: Milonis manu eadem esse factam, concilio verò maioris alicuius: videlicet me latronem, ac sicarium abiecti homi-

mines, & perditii describebant. Jacent suis testibus ij, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro auditum esset, rediturum fuisse. Respiravi: liberatus sum: non vereor ne quod ne suspicari quidem potuerim, videat id cogitasse. Nun persequar cætera, nam occurrit illud: ne Clodius quidem de insidijs cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus, siquidem exiurus, ad eadem è villa non fuisset: video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiasse, non id nuntiasse, sed Milonem appropinquare: nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius Romam proficiscens, reliquerat morientem? Unà fuit, & testamentum simul obsignavi eum Clodio: testamentum autem palam fecerat, & illum, heredem, & me scripserat: quem pridie hora tertiâ animam essantem reliquisset, eum mortuum postridie horâ decimâ nuntiabatur? Age, sit ita factum: quæ causa cur Romam properaret? Cur in noctem se conieceret? Quid assererat festinationem? Quod hæres erat? Primum erat nihil cur properato opus esset: deinde, si quid esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posses, amitteret autem, si postridie mane Romam venisset? Atque ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potius, quam expetendus fuit, sic Miloni, cum insidiator esset si illum ad urbem noctu accessurum scie-

sciebat, subsistendum, atque expectandum, fuit: noctu invidioso, & pleno latronum in loco occidisset, nemo ei neganti non credidisset, quem esse omnes salvum etiam confidentem volunt. Sustinuisset hoc crimem primum ipse ille latronum oculator, & receptor locus, dum neque muta sollicitudo indicasset, neque caeca nox ostendisset Milonem: deinde ubi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem caderent; tota denique rea citaretur Hetruria. Atque illo die certe Aricia rediens divertit Clodius ad Albanum; quod nisi sciret illum Milo Ariciæ fuisse, suspicari tamen debuit cum etiam si Romam illo die reverti vellet, ad villam suam, quæ viam tangeret, divertiturum, cur neque ante occurrit, ne in villa resideret; nec eo in loco subedit, quo ille noctu venturus esse? Video adhuc costaret omnia iudices, Miloni etiam utile fuisse, Clodium vivere: illi ad ea, quæ concupierat optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum, in illum huius nullum, consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda, huius tantum in repellenda: mortem ab illo denuntiata palam Miloni, & prædicata; nihil unquam auditum ex Milone: profectiois huius diem illi notum; reditum illius huic ignotum fuisse; huius inter necessarium;

rium; illius etiam potius alienum: hunc præ se tulisse illo die Romam exiturum; illum eo die se dissimulasse rediturum: hunc nullius rei mutasse consilium; illum causam mutandi consilij finxisse: huic, si insidiaretur, nocte prope urbem expectandum: illi etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. Videamus nunc id, quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò Iudices, etiam dubitandum diutius, & cogitandum est? Ante fundum Clodij: quo in fundo, propter insanas illas substructiones facile mille hominum versabatur valentium. Atqui excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam causam eum locum ad pugnam potissimum delegerat; at in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitavit. Res loquitur, Iudices, ipsa, quæ semper valet plurimum, si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis, tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur rheda penulatus, unâ sederet uxor: quid horum non impeditissimum? Vestitus, an vebiculum, an comes? Quid minus promptum ad pugnam? Cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore penè contrictus esset. Videte nunc illum primum egredientem, è villa subi-

ro, cur vesperi? Quid necesse est tardè? Qui con-
venit, præsertim id temporis? Divertit in villam
Pompeij, Pompeium, ut videret? Sciebat in Al-
fienfi esse procul inde, villam ut perspiceret?
Millies in ea fuerat, quid ergo erat moræ, & ter-
giverfationis? Dum hic veniret, locum relin-
queret noluit. Age, nunc iter expediti latronis
cum Milonis impedimentis comparate. Sem-
per ille antea cum uxore, tum sine ea: num-
quam non in rheda, tum in equo: comites Gra-
culi quòcumque ibat, etiam cum in castra He-
trufca prosperabat: tum nugarum in comita-
tu nihil: Milo, qui nunquam, tum casu pueros
symphonicos uxoris ducebat, & ancillarum
greges: ille, qui semper secum scorta, semper
exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem,
nisi ut virum à viro lectum esse diceret. Cur
igitur victus est? Quia non semper viator à la-
trone, nonnunquam etiam latro à viatore oc-
ciditur: quia quamquam paratus in imparatos
Clodius, tamen mulier inciderat in viros: nec
verò sic erat unquam non paratus Milo contra
illum, ut non satis ferè esset paratus: semper il-
le, & quantum interesset, P. Clodij se perire, &
quanto illi odio esset, & quantum ille auderet,
cogitabat. Quamobrem vitam suam, quam
maximis præmijs propositam, & penè addictam
sciebat; nunquam in periculum sine præidio,

&

& sine custodia procedebat. Adde casus, adde
incertos exitus pugnarum, Martemque com-
munem: qui sæpe spoliante iam, & exultan-
tem evertit, & perculit ab ablecto: adde insci-
tiam pransi, poti, oscitantis ducis: qui cum à
tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de
eius extremis comitibus cogitavit: in quos in-
censos irà, vitamque domini desperantes, cum
incidisset, hæsit in his poenis, quas a b eo servi
fideles pro domini vita expetiverunt. Cur igitur
eos manumisit? Metuebat scilicet ne indi-
cetur, ne dolorem præferre non possent, ne
rotmentis cogerentur, occisum esse à servis
Milonis in Appia via P. Clodium, confiteri.
Quid opus est tortore? Quid quæris, occiderit
ne? Occidit: iure, an iniuria? Nihil ad torto rem:
facti enim in equuleo quæstio est, iuris in iudi-
cio. Quòd igitur in causa querendum est, id
agamus: hoc, quòd tormentis invenire vis, id fa-
temur. Manu verò cur miserit, si id potius que-
ris, quam cur parum amplis affecterit præmijs,
nescis inimici factum reprehendere: dixit enim
hic idem, qui omnia semper constanter, & for-
titer, M. Cato, dixitque in turbulenta con-
tione, quæ tamen huius autoritate placata est,
non libertate solum, sed etiam omnibus præ-
mijs dignissimos fuisse, qui domini caput de-
fendissent: quòd enim præmium satis magnum

est

L2

est tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? Etsi id quidem non tanti est, quam quoddam propter eosdem non sanguine, & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem, oculosque satiavit: quos nisi manu misisset, tormentis etiam dedendi fuerunt conservatores domi, ultores sceleris, defensores necis? Hic verò nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quam, etiam si quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum præmium persolutum. Sed quæstiones arguent Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio libertatis: quibusnam de servis? Rogas? De P. Clodij: quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? Ab Appio. Dii boni, quid potest agi severius: de servis nulla quæstio est in dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. Proximè deos accessit Clodius, proprius quam tum, cum ad ipsos penetrarat: cuius de morte tamquam de cæremonijs violatis queritur. Sed tamen maiores nostri in dominum de servo queri noluerunt, non, quia non posset verum inveniri: sed quia videbatur indignum esse, & domini morte ipsa tristius. In rerum de servis accusatoris cum queritur, verum inveniri potest? Age verò, quæ erat, aut qualis quæstio? Heus ubi Rufcio, ubi Casca? Clodius infidias fecit Miloni? Fecit: certa crux; nullas fecit? Sperata

libertas, quid hac quæstione, certius? Subitò arrepti in quæstionem, tamen separantur à cæteris, & in arcas coijciuntur, nequis cum ijs colloqui possit: hi centum dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt, quid hac quæstione dici potest integrius? Quid incorruptius? Quod si nondum satis cernitis, cum res ipsa tot, tam claris argumentis, signisque luceat, pura mente, atque integra Milonem, nullo seere imbutum, nullo metu perterritum, nullâ conscientia examinatum Roman revertisse: recordamini per deos immortales, quæ fuerit celeritas reditus eius? Qui ingressus in forum ardente curia? Quæ magnitudo animi? Qui vultus? Quæ oratio? Neque verò se Populo solùm, sed etiam Senatui tradidit: neque Senatui modò, sed etiam Publicis præsidijs, & armis: neque ijs tantùm, verùm etiam eius potestati, cui senatus totam Rempub. omnem Italiae pubem, cuncta Populi Romani arma commiserat: cui se nunquam profectò tradidisset, nisi causæ suæ consideret, præsertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientia, Iudices, & magna in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint; & panam semper ante oculos versari parent, qui peccarint. Neque verò sine ratione certa,

causa Milonis semper à Senatū probata est: videbat enim sapientissimi homines, facti rationem, presentiam animi, defensionis constantiam. An verò oblitī estis, Iudices, recenti illo nuntio necis Clodianæ non modò inimicorum Milonis sermones, & opiniones; sed nonnullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam esse rediturum? Sive illud animo irato, ac percito fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur, eum tanti mortem. P. Clodij putasse, ut equo animo patriam careret, cum sanguine inimici expleisset odium suum: sive etiam illius morte patriam liberare voluisset, non dubitaturum fortem virum, quin cum suo periculo salutem Reip. attulisset, cederet equo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse servasset. Multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet: miseros interdum cives optimè de Republica meritos, in quibus homines non modò res præclarissimas obliviscuntur; sed etiam nefarias suspiciantur. Ergò illa falsa fuerunt, quæ certè vera extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honestè, verèque defendere. Quid, quæ postea sunt in eum congesta? Quæ quamvis etiam mediocrium delictorum conscientiam

perculissent, ut sustinuit, dii immortales! Sustinuit! Imò verò ut contempserit, ac pro nihilo putavit! Quæ neque maximè nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir negligere potuisset. Scutorum, gladiatorum, frænorum, spatorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse iudicabatur: nullum in urbe vicum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in villam Otriculanam devecta Tiberi: domus in elivo Capitolino scuis referta, plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata solum, sed penè credita: nec ante repadiata sunt, quàm quaesita. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeij: sed dicam ut sentio, Iudices, nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt ij, quibus tota commissa est Respublica: quin etiam audiendus fuit Poppa Licinius nescio quis de circo maximo servos Milonis apud se ebrios factos, sibi confessos esse de interficiendo Cn. Pompeio coniurasse: de inde postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne indicaret, Pompeio in hortos nuntiavit. Arcessor in primis de amicorum sententia, rem defert ad senatum: non poteram in illius mei, patriæque custodis tanta suspitione non metu exanimari: sed mirabar tamen credi Poppæ: ebriosorum confes-

tionem fervorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris putari. Verum etiam, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quam timebat, non ea solum, quæ timenda erant, sed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Caesaris clarissimi, & fortissimi viri per multas noctis horas nunciabatur; nemo audierat tam celebri loco, nemo senserat; tamen audiebatur. Non poteram, Cn. Pompeium præstantissima virtute civem timidum suspicari: diligentiam, tota Republica suscepta, nimiam nullam putabam. Frequentissimo Senatu nuper in Capitolio senator inventus est, qui Milonem cum telo esse diceret: nudavit se in sanctissimo templo, quoniam vita talis, & civis, & viri fidem non faciebat, nisi, eo tacente, res ipsa loqueretur; omnia falsa, atque insidiosè ficta comperta sunt. Quod si tamen metuit etiam nunc Milo; non hoc iam Clodianum crimen timeamus, sed tuas, Cn. Pompei (te enim iam appello ea voce, ut me audire possis) tuas inquam suspiciones perhorrescimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefariè aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas; si Italiae delectus, ut nonnulli conquistores tui dicunt, si hæc arma, si Capitoline cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta iuventus, quæ tuum corpus, domum-

que

que custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt, magna in hoc certè vis, & incredibilis animis, & non unius viri vires, atque opes indicantur, siquidem in hunc unum, & præstantissimus dux electus, & tota Respublica armata est. Sed quis non intelligit omnes tibi Respublicæ partes agras, & labantes, ut eas his armis sanares, & confirmares, esse committas? Quod si Miloni locus datus esset, probasset profectò tibi ipsi, neminem unquam hominem homini cariorem fuisse, quam te sibi: nullum se unquam periculum pro tua dignitate fugisse: cum illa ipsa terretima peste sæpissimè pro tua gloria contendisse: tribunatum suum ad salutem meam, quæ tibi carissima fuisset, consilijs tuis gubernatum: se à te postea defensum in periculo capitis, adiutum in petitione Præturæ; duos se habere semper amicissimos sperasse, te tuo beneficio, me suo. Quæ si non probaret: si tibi ita penitus insidisset ista suspicio, nullo ut evelli modo posset; si denique Italia à delectu, urbs ab armis, sine Milonis clade nunquam esset conquietura; næ iste haud dubitans cessisset patria, is, qui ita natus est, & ita consuevit: te, Magne, tamen attestaretur, quod nunc etiam facit. Vide quàm sit varia vitæ, commutabilisque ratio, quàm vaga, volubilif-

que

que fortuna, quanta infidelitates in amicis, quam ad tempus apra simulationes, quanta in periculis fugæ proximorum, quanta timiditates. Erit, erit illud profecto tempus, & illuceſcet aliquando ille dies, cum tua ſalutaribus, ut ſpero, rebus tuis, ſed fortasſe motu aliquo communium temporũ immutatus (qui quàm crebrò accidat, experti debemus ſcire) & amiciffimi benevolentiam, & graviffimi hominis fidem, & unius poſt homines natos fortiffimi viri magnitudinem animi deſideres. Quamquam quis hoc credat, Cn. Pompeium iuris Publici, moris maiorum, rei denique Publicæ peritiffimum cum Senatus ei commiſerit, ut videret, ne quid Reſpub. detrimenti caperet (quo uno verbo ſatis armati ſemper Conſules fuerunt, eam nullis armis datis) hunc exercitu, hunc delectu dato, iudicium expectaturum fuiſſe in eius conſilijs vindicandis, qui vel iudicia ipſa tolleret? Satis iudicatum eſt à Pompeio, falſo iſta conſerri in Milonem, qui legem tulit, qua, ut ego ſentio, Milonem abſolvi oporteret, ut omnes conſententur, liceret. Quòd verò in illo loco, atque illis Publicorum Præſidiorum copijs circumſuſus ſedet, ſatis declarat, ſe non terrorem inferre vobis (quid enim illo minùs dignum, quàm cogere, ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipſe, & more maiorum,

rum, & ſuo iure poſſe?) Sed Præſidio eſſe: ut intelligatis: contra heſternam concionem illam licere vobis, quod ſentiatſis liberè iudicare. Nec verò me, Iudices, Clodianum crimen movet, nec tam ſum demens, tanque veſtri ſenſus ignarus, atque expertus, ut neciam, quid de morte Clodij ſentiatſis. De quaſi iam nollem ita diluere crimen, ut dilui tamen impunè Miloni paſſam clamare, atque mentiri glorioſe liceret: Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui annonæ levanda, iacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in ſuſpicionem incidit regni appetendi: non Tiberium Gracchum, qui collegæ magiſtratum per ſeditionem abrogavit, quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis ſui gloriã: ſed eum) auderet enim dicere, cum Patriam periculo ſuo liberaret) cuius nefarium adulterium in pulvinaribus ſanctiſſimis nobiliſſimæ foemine comprehenderunt. Eum, cuius ſupplicio Senatus ſolemnes religiones expiandas læpè cenſuit: eum, quem cum ſorore germana nefarium ſtrupum feciſſe L. Lucullus iuratus ſe, quaſtionibus habitis, dixit comperiſſe: eum, qui civem, quem Senatus, quem Populus, quem omnes gentes urbis, ac vitæ civium conſervatorem iudicabant, fervorum armis exterminavit: eum qui regna dedit, ademit: orbem terrarum quibuscum

cum voluit partius est: cum, qui pluribus caedibus in foro factis singulari virtute, & gloria civem domum vi, & armis compulit: cum, cui nihil unquam nefas fuit, nec in facinore, nec in libidine: cum, qui aedem Nynpharum incendit, ut memoriam publica recensionis tabulis publicis impressam extingueret. Eum denique, cui iam nulla lex erat, nullum civile ius, nulli possessionum termini: qui non calumnia litium, non iniustis vindicijs, ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat: qui non solum Hetruscos (eos enim penitus contempserat) sed hunc Cn. Pompeium virum fortissimū, atque optimum civem, iudicem nostrum pellere possessionibus, armis castrisque conatus est: qui cum architectis, & decempedis villas multorum, horosque peragrabat: qui laniculo, & Albius spem possessionum terminabat suarum: qui cum ab Equite Rom. splendidissimo, & forti viro T. Pacanio non impetrasset, ut insulam in lacu Pretio venderet, repente lintribus in eam insulam materiam, calcem, cimenta, atque arenam convexit: dominoque trans ripam inpectante, non dubitavit adificium extruere in alieno. Qui huic T. Furfanio, cui vero, dii immortales! (Quid enim de muliercula Sanctia? Quid de adolefcente Apronio dico? Quorum utriusque mortem est

est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset) sed ausus est Furfanio dicere, si sibi pecuniam quantam poposcerat, non dedisset, mortuum se in domum eius illaturum. Qua invidia huic esset tali viro conflagrandum? Qui Appium fratrem hominem mihi conjunctum fidelissimā gratiā, absentem de possessione fundi deiecit: qui patietem sic per vestibulum fororis instituit ducere, sic agere fundamenta, ut fororem non modo vestibulo privaret, sed omni aditu, & lumine. Quamquam haec quidem iam tolerabilia videbantur: etsi aequabiliter in Republicam, in privatos, in longiquos, in propinquos, in alienos, in suos iruebat: sed nescio quomodo iam usu obduruerat, & percalluerat civitatis incredibilis patientia: quae verò aderant iam, & impendebant, quoniammodo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium, si ille nactus esset? Omitto socios, exteras nationes, reges, Tetrarchas (vota enim feceratis, ut in eos se potius mitteret, quam in vestras possessiones, vestra tecta, vestras pecunias;) pecunias dico? A liberis, medijs fidijs, à coniugibus vestris numquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset. Fingi haec putatis, quae parent, quae nota omnibus, quae tenentur? Servorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam Rempub. privatas omni-
nium

nium possideret. Quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius: Adeste quæso, atque audite, cives: P. Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudicijs frangere poteramus, hoc ferro, & hac dextera à cervicibus vestris repuli: per me unum effectum est, ut ius æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia, in civitate manerent: enim vero timendum quoniam modo id factum ferret civitas? Nunc enim quis est, qui non probet? Qui non laudet? Qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum Reipub. profuisse: maximà lætitià Populum Rom. cunctam Italiàm, nationes omnes affecisse, & dicat, & tennat? Nequeo vetera illa Populi Romani, quanta fuerint gaudia iudicare: multas tamen iam summorum Imperatorum clarissimas victorias ætas nostra vidit, quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiàm, nec tantam. Mandate hoc memoriæ, Iudices: spero multa vos, liberosque vestros in Republica bona esse visuros, in his singulis ita semper exitimabitis, vivo P. Clodio, nihil horum vos visuros fuisse. In spem maximam, & quemadmodum confido verissimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc summo viro Consule, concussa hominum licentià, cupiditatibus fractis, legibus, & iudicijs constitutis, salutarem civi-

tati fore. Num quis igitur est tam demens, qui hoc P. Clodio vivo contingere potuisse arbitretur? Quid? Ea, quæ tenens privata, atque vestra, dominante homine furioso, quod ius perpetuæ possessionis habere potuissent? Non timeo, Iudices, ne odio inimicitiarum mearum inflammatibus libentiùs hæc in illum evomere videar, quàm verius. Etenim etsi præcipuum esse debebat; tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio penè equaliter versaretur odium meum. Non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitij fuerit. Quin sic attendite, Iudices, nempe hæc est quæstio de interitu P. Clodii: fingite animis, (liberæ enim sunt cogitationes nostræ, & quæ volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quæ videmus) fingite igitur cogitatione imaginem huius conditionis meæ, si possim efficere, ut milonem absolvatis. Sed ita, si P. Clodius revixerit, Quid vultu extimabitis? Quoniam modo ille vos vivus affecerat; qui mortuus innani cogitatione percussit? Quid? Si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute, ac sapientia est, ut ea potuerit semper quæ nemo præter illum: si is nuquam, potuisset, ut quæstionem de morte P. Clodij ferre, sic ipsum ab inferis exire: utrum putatis facturum fuisse? Etiam si propter amicitiam veller illum ab inferis revocare, propter

Remp. non fecisset. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis: & de eius nece lata quaestio est, qui si eadem lege reviviscere posset, lata lex nunquam esset. Huius ergo interfector non esset etiam confitendo ab ijs impetraturus, ne poenam timeret, quos liberavisset? Graeci homines deorum honores tribuunt ijs viris, qui tyrannos necaverunt. Quae ego vidi Athenis? Quae alijs in urbibus Graeciae? Quas res divinas talibus institutas viris? Quos cantus? Quae carmina? Prope ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur. Vos tanti conservatorem Populi, tanti sceleris ultorem, non modo honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapi etiam patiimini? Confiteretur, inquam, si fecisset, & magno animo, & libere se fecisse libertatis omnium causa; quod certe ei non confitendum modo fuisset, verum etiam praedicandum. Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur, dubitaret id fateri, ex quo etiam praemia laudis essent petenda? Nisi vero gratus putat esse vobis, sui se capitis, quam vestri ordinis defensorem fuisse: cum praesertim in ea confessione, si gratia esse velletis, honores assequeretur amplissimos: sin factum vobis non probaretur (quamquam qui poterat salus sua cuique non probari?) Sed tamen si minus for-

tuit;

tissimi viri virtus civibus grata cecidisset, magno animo, constantique cederet ex ingrata civitate. Nam quid esset ingratus, quam letari ceteros, lugere cum solum, propter quem ceteri letarentur? Quamquam hoc animo semper omnes fuimus in patriae proditoribus opprimendis, ut quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque, & invidiam nostram putaremus. Nam quae mihi contribuenda laus esset ipsi cum tantum in consulatu meo pro vobis, ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitraret? Quae mulier sceleratum, ac perniciosum civem occidere non auderet, si periculum non timeret? Proposita invidia, morte, poena, qui nihilo segnius Remp. defendit, is vir verè putandus est. Populi gratus est, praemijs afficere benemeritos de Rep. cives: viri fortis, ne supplicijs quidem moveri, ut fortiter fecisse poeniteat. Quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, qua Hala, qua Nafica, qua Opimius, qua Marius, qua nos metipsi: & si grata Respub. esset, laetaretur; si ingrata, tamen in gravi fortuna, conscientia sua niteretur. Sed huius beneficij gratiam, ludices, fortuna Populi Rom. & vestra felicitas, & dii immortales sibi debere putant. Nec verò quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim ecclestem

M

cxi.

existimat, numeve divinum: quem neque imperij vestri magnitudo, neque sol ille, nec coeli, & signorū motus, nec vicissitudines rerum, atque ordines movent, neque id, quod maximum est, maiorum sapientia, qui sacra, qui caeremonias, qui auspicia, & ipsi sanctissimē coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Est, est profectō illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra in est quiddam quod vigeat, & sentiat, & non in est in hoc tanto nature, tam præclaro motu: nisi fortē idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qua videmus, qua hæc ipsa agimus, ac dicimus, videre, aut planē qualis, aut ubi sit, sentire possumus. Ea vis, ea est igitur, quæ sæpē incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit: quæ illam perniciem extinxit, ac sustulit, cui primum mentem iniecit, ut vi irritare, ferroque lacerare fortissimum virum auderet; vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem, & licentiam sempiternam. Non est humano consilio ne mediocri quidem, iudices deorum immortalium cura res illa perfecta: religiones, me hercule, ipsæ, atque, cum illam veluam cadere viderunt, commovisse se videntur, & ius in illo solum retinuisse. Vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque

que obsetor, vosque Albanorum obruta arce, sacrorum Populi Rom. socię, & æquales, quas ille præceps amentia, casis, prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat: vestra tum arce, vestra religiones viguerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latialis sancte Iupiter, cuius ille lacus, nemora, sineque sæpē omni nefario stupro, & scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: vobis vestro in conspectu fere, sed iustæ tamen, & debitæ pœnæ solutæ sunt. Nisi fortē hoc etiam casu factum esse dicimus, ut ante ipsum sacerarium Bonæ deæ, quod est in fundo T. Sextij Galli in primis honesti, & ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, bonam deam, cum prælium commisisset, primum illud vulnus acceperit, quo teterimam mortem obiret: ut non absolutus iudicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem pœnam reservatus. Nec verò non eadem ira deorum hanc eius satellitibus iniecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore, & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, ambureretur, etiam obiectus. Non fuisse credo fas clarissimorum virorum formas illi teterimo parricidæ

aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem eius lacerari, quam in quo vita esset damnata. Dura mihi mediis fidiis iam fortuna Populi Romani, & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc Remp. insultare videret, & pateretur. Polluerat strupo Sanctissimas Religiones: senatus gravissima decreta perfrugerat: pecuniâ se palam à iudicibus redemerat: vexarat in Tribunatu Senatum: omnium ordinum consensu pro salute Reipub. gesta resciderat: me patriâ expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, coniugem meam vexaverat: Cn. Pompeio, nefarium bellum indixerat: magistratum, privatorumque cedes effecerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Hetruriam: multos sedibus, ac fortunis eiecerat, instabat, urgebat: capere eius amentiam civitas, Italia, Provincia, regna non poterant: incidebantur iam domi leges, quæ nos nostris servis addicerent: nihil erat cuiusquam, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret. Obstabat eius cogitationibus meo, præter Milonem illum ipsum, qui poterat obstare. Cn. Pompeium novo reditu in gratiam quasi devictum arbitrabatur: Cæsaris potētiam, suam potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat. Milo unus urgebat. Hic dii immortales, ut supra dixi, mentem de-

derunt illi perditio, ac furioso, ut huic faceret insidias: aliter perire pestis illa non potuit: nunquam illum Resp. suo iure esset ulta: Senatus, credo, Prætorem eum circumscripserat. Ne cum solebat quidem id facere, in privato eodem hoc, aliquid profecerat. An Consules in Prætore coercendo fortes fuissent? Primum, Milone occiso, habuisset suos Consules: deinde quis in eo Prætore Consul fortis esset, per quem Tribunum virum Consularem crudelissimè necatum esse meminisset? Omnia possideret, teneret: lege nova, quæ est inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, servos nostros liberos suos fecisset. Postremò nisi eum dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie Remp. nullam haberetis. An ille Prætor, ille verò Contul, si modo hæc templa, atque ipsa mœnia stare, eo vivo, tandiù, & Consulatum eius expectare potuissent, ille denique vivus, mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sext. Clodio duce, curiam incenderit? Quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? Templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput urbis, arma sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo Pop. Rom. concessam uni ordini inflammati, excindi, funestari? Neque id fieri à

multitudine imperita (quamquam esset miserum id ipsum) sed ab uno, qui cum tantum ausus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset ausus? In curiam potissimum abiicit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat. Et sunt qui de via Appia querantur, fateant de curia? Equando ab eo spirante forum potuisset defendi, cuius non resisterit cadaveri curia? Excitate, excitare eum, si potestis, ab inferis: frangentis impetum vivi, cuius vix sustinetis furias insepulti? Nisi verò sustinuisstis eos, qui eum facibus ad curiam cucurrerunt, cum falcibus ad Castoris, cum gladijs toto foro volitarunt. Cædi vidistis Populum Rom. concionem gladijs disturbari, cum audiretur silentio M. Cælius Tribunus plebis vir fortissimus, & in suscepta causa firmissimus, & bonorum voluntati, & authoritati Senatus deditus, & in hac Milonis sive invidia, sive fortuna, singulari, divina, & incredibili fide. Sed iam satis multa de causa, extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat? Nisi ut orem, obtesterque vos, Iudices, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat, ego autem repugnante hoc, & imploro, & exposco. Nolite, si in vestro omnium fletu nullam lacrymam aspexistis Milonis, si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam videtis,

hoc

hoc minus ei parcere: atque haud scio, an multo etiam sit adiuvandus magis. Etenim si in gladiatorijs pugnis, & infimis generis hominum conditione, atque fortuna timidos, & supplices, & ut vivere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes servare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam, qui illam affligunt: quanto hoc magis in fortissimis civibus facere debemus? Me quidem, Iudices, exanimant, interimunt hæc voces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie. Valeant, inquit, valeant cives mei: sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc urbs præclara, mihi que patria charissima, quoquo modo merita de me: erit tranquilla Repub. cives mei (quoniam mihi cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamen, persruantur: ego cedam, atque abibo. Si mihi Rep. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quam primum tetigero bene moratam, & liberam civitatem, in ea conquiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores! O spes fallaces! O cogitationes innanes meæ! Ego cum Tribunus Pleb. Rep. oppressa me tenatui dedissem, quem extinctum acceperam: Equitibus Rom. quorum vires erant debiles, bonis viris, qui omnem authoritatem Clodianis armis abiecerant;

M4

mi-

mihi unquam bonorum praesidium defuturum putarem? Ego cum te (mecum enim sapissimè loquitur) patriæ redidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? Ubi nunc senatus est, quem secuti sumus? Ubi Equites Romani illi, illi, inquit, tui? Ubi studia municipiorum? Ubi Italiae voces? Ubi denique tua. M. Tulli; quæ plurimis fuit auxilio, vox, & defensio? Mihi ne ca. Ioli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec verò hæc, Iudices, ut ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videretis; negat enim se, negat ingratis civibus fecisse, quæ fecerit: timidus, & omnia circumspicientibus pericula, non negat. Plebem, & infimam multitudinem, quæ, P. Clodio duce, fortunis vestris imminabat, eam, quo tutior esset vita vestra, se fecisse commemorat, ut non modò virtute steteret, sed etiam tribus suis patrimonijs desinere: nec timeret, ne, cum plebem muneribus placarit, vos non conciliari meritis in Remp. singularibus: senatus erga se benevolentiam temporibus his ipsis sæpe esse perspectam, vestras verò, & vestrorum ordinum occurrationes, studia, sermones, quemcumque cursum fortuna dederit, secum se ablaturum esse dicit. Meminit etiam sibi vocem præconis modò defuisse, quam minimè desiderarit: Populi verò cuncti suffragijs, quod unum cupierit, se Con-

sulem declaratum. Nunc denique, si hæc arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem, non facti crimen obitare. Addit hæc, quæ certè vera sunt, fortes, & sapientes viros non tam præmia sequi solere rectè factorem, quàm ipsa rectè facta: se nihil in vita, nisi præclarissimè fecisse: si quidem nil sit præstabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos esse quibus ea res honori fuerit à suis civibus; nec tamen eos miseros, qui beneficio cives suos vicerint. Sed tamen ex omnibus præmijs virtutis, si essent habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium, gloriam esse hanc unam, quæ brevitatem viri posteritatis memoriâ consolaretur, quæ efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc denique esse, cuius gradibus etiam homines in cælum videantur ascendere. De me, inquit, semper Populus Rom. semper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmutescet vetustas: quin hoc tempore ipso, cum omnes à tuis inimicis faces invidiæ meæ subijciuntur; tamen omni in hominum cœtu gratijs agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Hetruriæ festos, & actos, & institutos dies: centesima lux est hæc ab interitu P. Clodij, & opinor, ultra quam fines Imperij Populi Rom. sunt, non solum fama iam de illo, sed etiam lati-

lætitia peragravit. Quamobrem ubi corpus hoc sit, non inquit, laboro, quoniam omnibus interis, & iam versatur, & temper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpe his absentibus: sed ipsidem audientibus, hæc ego tecum, Milo. Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum: sed quo est illa magis divina virtus, eò maiore à te dolore delolor. Nec vero si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, ut his irasci possim, à quibus tantum vulnus accepero. Non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi: non male aliquando de me meriti, sed semper optimè. Nullum unquam, Iudices, mihi tantum dolorem inuteris (& si quis potest esse tantus?) Sed ne hunc quidem ipsum, ut obliviscar, quanti me semper feceritis. Quæ si vos cepit oblivio, aut si in me aliquid offendistis, cur non id meo capite potius luitur, quàm Milonis? Præclare enim vixero, si quid mihi acciderit prius, quàm hoc tantum mali videro. Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi, o T. Anni, nullum à me amoris, nullum studij, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi: ego meum sæpe corpus, & vitam obicci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abicci: bona, fortunas meas, ac liberorum meo-
rum

rum in communionem tuorum temporum contuli: hoc denique ipso die, si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deponco. Quid iam restat? Quid habeo, quod dicam, quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quæcumque erit tua, dicam mea? Non recuso, non abuno: vosque obsecro, Iudices, ut vestra beneficia, quæ in me contulistis, aut in huius salute augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse iubeatis. His lacrymis non movetur Milo: est quodam incredibili robore animi: exilium ibi esse putat, ubi virtuti non sit locus: mortem naturæ finem esse, non poenam. Sed hic ea mente natus est. Quid, vos Iudices? Quo tandem animo eritis? Memoriam Milonis retinebitis? Ipsum eiicietis? Et erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quàm hic, qui procreavit? Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Rep. sanguinem effudistis: vos in viri, & in civis invicti appello periculo, centuriones, vosque milites: vobis non modò inspectantibus; sed etiam armatis, & huic iudicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur? Exterminabitur? Eiicietur? O me miserum! O me infelicem! Revocare tu me in patriâ, Milo, potuisti pro hos, ego te in patria per cosdè, retinere nō potero? Quid respōdebo liberis meis qui te parentem alterum putant? Quid tibi, Q.
frater,

ter, qui nunc abes, conforti mecum temporum illorum? Me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servasset? At in qua causa non potuisse? Quæ est grata gentibus: à quibus non potuisse? Ab ijs, qui maximè P. Clodij morte acquirunt. Quo deprecante? Me. Quodnam concepi tantum scelus? Aut quod in me tantum facinus admisi, Iudices, cum illa indicia communis exitij indagavi, patefeci, protuli, extinxi? Omnes in me, meosque redundant ex illo fonte dolores. Quid me reducem esse volluistis? An ut inspectante me expellerentur ij, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro, vos pati, mihi acerbiorum redirum esse, quàm fuerit ille ipse diceffus. Nam qui possum putare, me restitutum esse, si distrahor ab ijs, per quos restitutus sum? Uinam dii immortales fecissent (pace tua, patria, dixerim: metuo enim ne sceleratè dicam in te, quod pro Milone dicam piè) ut P. Clodius non modò viveret, sed etiam Prætor, Consul, Dictator esset, antequam hoc spectaculum viderem. O dii immortales, fortem, & à vobis, Iudices, conservandum virum! Minimè, minimè, inquit, imò verò pœnas ille dabitur lucrit: nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hiccinè vir patriæ natus, usquam nisi in patria morietur? Aut, si fortè pro patria, huius vos animi monumen-

ta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemi? Huc suâ quisquam sententiâ ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulsum à vobis ad se vocabunt? O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit: hanc ingratham, si ceciderit: miseram, si amiserit. Sed finis sit, neque enim præ lacrymis iam loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat. Vos oro, obtestorque, Iudices, ut in sententijs ferendis, quod sentietis, id audeatis. Vestram virtutem, iustitiam, fidem (mihi credite) is maximè probabit, qui in iudicibus legendis, optimum, & sapientissimum quemque legit.

PROM. MARCELLO,

ORATIO.

Duturni silentij, P. C. quo erant his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit, idemque initium, quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam, inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac